

**СТАТИИ И СЪОБЩЕНИЯ/
ARTICLES AND REPORT**

**КОНСТАНТИНОПОЛСКАТА ПАТРИАРШИЯ, РИМСКАТА
ЦЪРКВА И СЪБОРЪТ В БАЗЕЛ (1431–1449):
ВЪПРОСЪТ ЗА УНИЯТА**

Момчил Младенов

**THE CONSTANTINOPLE PATRIARCHATE, THE HOLY SEE,
AND THE COUNCIL OF BASEL: THE UNION ISSUE**

Momchil Mladenov

Abstract

The article deals with the Council of Basel and its role in the history of the Catholic Church during the first half of the 15th century. Byzantium sought union with the Holy See because the Catholic Church was traditionally active in its policy towards the Christian East and enjoyed the respect of the Christians. However, the negotiations for union with Byzantium ended without success.

Key words: *The Patriarchate of Constantinople, the Holy See, the Council of Basel, union, 15th century*

Съборът в Базел и неговата роля в историята на Западната църква

Първата половина на XV век бележи подем в преговорите за сключването на църковна уния между Константинополската патриаршия и Западната църква. С право се смята, че апогей на този процес е свързан с Фераро-Флорентинския събор (1438–1439 г.) и прокламираното на него единство на църквата. На този фон ролята на събора в Базел (1431–1449 г.) и разглежданият на него въпрос за унията донякъде остава встрани от вниманието на изследователите. В настоящата работа ще насочим вниманието си към преговорите между византийската страна и форума в Базел с оглед на два основни

въпроса. На първо място кои фактори предопределят избора на византийската страна да подпише унията с папството, а не с форума в швейцарския град? На второ място какви са последиците от това обстоятелство за самия характер на унията?

Събитията в Базел са пряко следствие от решенията на предходните събори на Западната църква в Констанц (1414–1418 г.) и Павия-Сиена (1423–1424 г.)¹. Както е известно, те се провеждат във връзка с т. нар. Велика схизма (1378–1414 г.) и съборното движение в католическата църква. Един от основните моменти в работата на тези форуми предвижда периодичното свикване на църковни събори, които със своите решения да бъдат коректив на папския абсолютизъм. На тази основа на 7 юли 1431 г. в гр. Базел е открит поредният събор на латинския християнски свят. Неговата дейност в рамките на общо 50 сесии се осъществява на четири етапа: 1431–1433 г. – организиране дейността на събора и първи конфликти с папата; 1433–1437 г. – приемане на програмни документи по реформата на църквата и участие в международната политика; 1437–1447 г. – втори конфликт с папата; 1447–1449 г. – пренасяне заседанията в Лозана и саморазпускане на събора². Основните задачи на Базелския форум се свеждат до продължаването на реформите в църквата и окончателното преодоляване на последиците от Великата схизма. Предвижда се допълнителното ограничаване властта на папата в църквата за сметка на правомощията на съборите. Не на последно място се предвижда и разглеждане на учението на Ян Хус. Въпреки че доктрините на чешкия реформатор са осъдени на събора в Констанц, неговите последователи продължават да се смятат за опасност за църквата. В хода на заседанията е поставен и въпросът за унията с Източната църква, което фокусира нашето внимание в настоящата статия.

В швейцарския град си дават среща бележити привърженици на съборното движение – теолози, професори от университетите, юристи, отделни висши архиереи (най-вече от Франция и Германия) и светски господари. За емисар на апостолическия престол е определен кардинал Юлиан (Джулиано) Чезарини. Първоначално той е натоварен от папа Евгений IV с провеждането на кръстоносен поход против хуситите, но претърпява тежко поражение от чешките патриоти. Пристигането на високопоставения католически духовник в Базел

на практика задвижва организирането на заседанията, внасянето на ред и привличането на достатъчен брой участници. Дотогава поради намаления състав на делегатите, легитимността на целия форум е под въпрос³.

Опитите да бъде привлечен папа Евгений IV за участие в работата на събора се провалят. Римският първосвещеник получава противоречива информация за събитията в Базел и на първо време се въздържа от активна намеса. Това, от своя страна, става фактор участниците самостоятелно да потърсят контакт с източните християни и да постигнат компромис с хуситите. Разбира се, това не е в интерес на папата, който на 12 ноември 1431 г. решава да закрие събора. Наредданията на апостолическия престол в този смисъл пристигат твърде късно в швейцарския град и работата на форума продължава⁴.

Още от самото начало дискусиите се провеждат в атмосфера на по-голям радикализъм спрямо папата в сравнение с настроената на съборите в Констанц и Павия-Сиена. Важен фактор за това е и подкрепата, която делегатите получават от редица светски владетели (кралете на Унгария и Франция, херцозите на Бургундия и Милано). Международната обстановка и активната работа на събора заставят папата да осъзнае, че църквата може да бъде управлявана и без него. Ето защо римският първосвещеник е принуден да направи компромиси. От една страна, той коронясва крал Сигизмунд за император на Свещената Римска империя (31 май 1433 г.), а, от друга страна, се отказва от намерението да разпусне събора и дори признава неговите решения (1 август 1433 г.)⁵. Това повишава авторитета на събора в обшоевропейски мащаб, който започва да регулира отношенията между Англия и Франция, Австрия и Бургундия, Полша и Литва, Бургундия и Милано, Венеция и Аквилейската патриаршия и т.н. Един от най-впечатляващите резултати са преговорите с умереното крило на хуситското движение – чашниците, с които е постигнат немислим дотогава компромис⁶.

През следващите години напрежението между събора и папата остава. Критична се оказва 1439 г., когато делегатите в Базел обявяват Евгений IV за симоник и схизматик. Новината за това достига светия отец след като е подписана унията с византийската делегация на

финалния етап от работа на Фераро-Флорентинския събор⁷. От своя страна, апостолическият престол обявява участниците в събора за еретици. В отговор те пристъпват към избор на антипапа в лицето на бившия савойски херцог Амедео VIII, който приема името Феликс V (1440–1449)⁸.

На практика изборът на антипапа става истински крах за съборното движение и идеите за реформи. Това до голяма степен предопределя и съдбата на самия Базелски събор. За разлика от епохата на Великата схизма, сега повечето европейски короновани особи не бързат да признаят бившия херцог и настоящ антипапа. През 1447 г. заседанията се преместват в Лозана при силно намален интерес. В крайна сметка антипапа Феликс V получава кардиналски сан и се отказва от претенциите си. Това става сигнал съборът да бъде разпуснат (25 май 1449 г.)⁹.

Въпросът за унията на Базелския събор

На фона на очертаната по-горе ситуация в Западната църква основен въпрос пред византийската дипломация през първата половина на XV век е с кого да бъде осъществена унията – с папата или със събора в Базел. На пръв поглед решението е ясно. Традициите на православие винаги са поставяли съборното начало на доминиращо място в униатските преговори. Продължаващият с години форум в швейцарския град и неговите противоречия с апостолическия престол обаче усложняват проблема. Към това се добавя и още едно обстоятелство. Става въпрос за споровете къде именно да бъде проведен съборът за провъзгласяването на унията с Константинополската патриаршия. Дискусиите в тази насока обективно задълбочават разделението сред присъстващите в Базел и внасят допълнително напрежение между тях и папата. Проблемът е от особена важност и за ромеите, които в този момент за първи път срещат одобрението на част от западното духовенство унията изобщо да се приеме на събор¹⁰. Ето защо този казус заема значително място в дипломатическата история на униатските преговори през тези години.

През септември 1431 г. делегатите в Базел поставят пред папата по-решително въпроса за църковното единство с източните християни. Те настояват на заседанията да присъстват и представители на

Константинопол, които да изложат православните позиции. Тази позиция е предизвикана от факта, че унията е необходима на събора като оръжие срещу папските претенции. Освен това епископите посочват, че църковното единство с православните може да бъде постигнато само с върховен ръководен орган на църквата, какъвто е Базелският събор, а не папата. При това обаче не се говори за оказването на военна помощ за източните християни. Фактът, че Базелският форум фокусира противоречията между апенинските графове-държави и част от европейските монарси е основната причина той да не може да предложи ефективна военна намеса на Изток¹¹. Едва ли е необходимо да се напомня, че именно заради военната подкрепа византийското общество и църква водят униатски преговори с латинския свят.

Успоредно с това през 1431 г. продължават преговорите между Константинопол и папа Евгений IV. На този етап разговорите се концентрират върху избора на град, в който ще се проведе съборът за подписването на унията. Действията на ромеите срещу латинските владения в Пелопонес обаче предизвикват недоволството на римската църква и контактите през следващите години са замразени¹². Друга причина за временния застой в преговорите може да се търси и в позицията на цариградския патриарх Йосиф II, който настоява съборът да се проведе в Константинопол¹³. Едва през май 1433 г. ромейските дипломати отново обсъждат унията с папа Евгений IV и крал Сигизмунд. Ще напомним, че по това време последният се намира в Рим, за да приеме короната на Свещената Римска империя. Основен въпрос на дискусиите остава този за мястото на униатския събор, но окончателно решение така и не е постигнато. Междувременно на 2 януари 1433 г. Базелският събор упълномощава двама делегати (Антонио Муньоз и Алберто де Криспи) да заминат за византийската столица. Те пристигат в Константинопол през лятото и предлагат унията да бъде сключена между константинополската патриаршия и събора. Византийската страна получава уверения, че това ще стане с покровителството на редица европейските монарси¹⁴.

Тези атрактивни предложения стават причина папа Евгений IV да преоцени позициите си към ромеите. Той изпраща в Константинопол своя легат Кристофор Гаратон, който има задачата да убеди

ромеите от ползата да преговарят със Светия престол (юли 1433 г.). Папата декларира готовност за широки отстъпки, в това число и съгласие съборът да се проведе в Константинопол¹⁵.

Този път развоят на събитията поражда разногласие между светска и църковна власт във Византия. Докато патриарх Йосиф II предпочита за дипломатически партньор папата, с когото поне по един пункт имат единомислие, то император Йоан VIII Палеолог настоява да се задълбочат контактите с Базелския събор. Позицията на цариградския архиерей е обусловена от редица опасения и съмнения по повод на Базелския събор. На първо място възможността ромейските дипломати да бъдат приравнени с положението на еретиците-хусити или в най-добрия случай да бъдат включени в системата на националните представителства. В това отношение той напомня, че Вселенският събор изисква присъствието на посланици от всички църкви и признаването на тяхното равноправие. Нещо, което Базел не може да предложи. Бъдещето показва, че позицията на патриарх Йосиф II е правилна, защото Фераро-Флорентинският събор поне формално изпълнява някои от критериите за вселенски форум. Друг е въпросът, че според някои автори той напомня не толкова на събор, колкото на богословските диспути на латинските духовници с представители на чужди вероизповедания (най-вече евреи)¹⁶. Теза, която смятаме за недостатъчно аргументирана, защото документите на Фераро-Флорентинския събор очертават релефно дългите и трудни богословски диспути между двете страни. Вероятно по същото време от страна на папската дипломация е потърсен контакт и с трапезундския император, който изразява готовност да подкрепи унията¹⁷. Този факт говори за по-широкия размах на папската дипломация в сравнение с ограничените действия на привържениците на съборното движение.

На 15 октомври 1433 г. патриарх Йосиф II адресира специално послание до Базелския форум. В него се настоява преди всичко на съблюдаването на каноничните изисквания за свикването на униатския събор и гарантирането на православните позиции. Отделно писмо до форума отправя и императорът, но в него преобладават общите фрази на благопожелания към латинските прелати. От тези документи става ясно, че е определен и съставът на византийската

делегация, която ще замине за събора. Посочват се имената на Димитър Палеолог Метохит, Йоан Дисипат и игумена на столичния манастир „Св. Димитър”, Исидор (бъдещ Киевски митрополит). Опитът им да напуснат Константинопол е възпрепятстван от силна морска буря¹⁸.

Император Йоан VIII адресира второ послание до събора, което Антонио Муньоз депозира в Базел на 2 май 1434 г. Другият пратеник (Алберто де Криспи) и тримата византийски дипломати, които бяха споменати по-горе, достигат швейцарския град на 12 юли 1434 г. Православните ромеи са представени от кардинал Чезарини, по чиято инициатива е формирана комисия, която води преговорите с тях. Ромейските пратеници настояват съборът да бъде проведен в Константинопол, което дава право да се мисли, че те се придържат към позицията на патриарх Йосиф II. От своя страна латинските духовници предлагат василевсът да избира между редица градове (Анкона, Болоня, Милано, Буда, Авиньон и др.) и демонстрират готовност за компромиси по догматическата страна. Освен това се обещава отпускането на 8000 златни дуката и кораби за превоза на православната делегация, чийто брой предварително се изчислява на близо 700 души. Допълнително се предвижда и осигуряването на 15 000 дуката за издръжката на гърците за период от десет месеца, считано от ноември 1434 г. Също така се декларира готовност за изпращането на кораби и войници за отбраната на Константинопол от османски нападения¹⁹.

Тези решения са оповестени пред събора с декрета *Sicut pia mater* на 7 ноември 1434 г. На официално равнище папа Евгений подкрепя усилията на Базелския събор за постигане уния с Константинопол, но той не пропуска да напомни, че неговият пратеник (Кристофор Гаратон) постига по-съществен напредък в преговорите. Същевременно двама от византийските пратеници в Базел посещават и двора на император Сигизмунд. В две писма (от края на септември и 1 октомври 1434 г.) този владетел изразява задоволство си от хода на разговорите и призовава император Йоан VIII Палеолог да приеме предложенията на събора в Базел. За постигането на окончателни резултати в Константинопол са изпратени легатите на събора – Йоан (Стойкович) от Рагуза и Хайнрих Менгер (септември 1434 г.). Те

настояват на планирания форум да присъства и патриарх Йосиф II, но той любезно отклонява поканата, позовавайки се на възрастта и здравословното си състояние²⁰.

Във византийската столица пратениците на Базел срещат Кристофор Гаратон, който от името на Светия престол отстоява идеята за провеждането на събора в Константинопол. На 12 ноември 1434 г. василевсът адресира послание до Базел, с което съобщава за тази позиция на папата. Създават се условия византийската делегация да използва противоречията между Базел и Папството и да наложи свои виждания по бъдещия униатски курс, но тази възможност не е използвана докрай. За уточняването на следващите ходове за папския двор заминават византийските пратеници Георги и Мануил Дисипат. На 22 февруари 1435 г. Евгений IV изпраща двамата ромейски дипломати и Кристофор Гаратон в Базел. Целта е отците на събора да разберат за папските успехи на изток. На 5 април 1435 г. Гаратон очертава пред присъстващите постигнатото по отношение на унията. В своята реч Мануил Дисипат напълно подкрепя думите на апостолическия легат. Основният стремеж на двамата е да убедят отците, че най-подходящ град за събора е Константинопол. Това има ефект. Присъстващите са раздвоени – едни от тях желаят да се следва папската политика, а други остават резервирани. За последните отказът от униатски преговори означава крах за самия събор и съборното движение като цяло. Документите дават право да се смята, че на този етап не са постигнати окончателни решения²¹.

На 24 юни 1435 г. за Константинопол отново заминават представители на събора – Йоан (Стойкович) от Рагуза, Хайнрих Менгер и Симон Фрерон. Във Венеция те срещат Кристофор Гаратон, който също пътува на изток. Тези факти още веднъж показват, че и двете страни (Папството и Базелския събор) работят много активно за привличането на православните. Друг е въпросът, че вероятните колебания във византийската страна възпрепятстват постигането на по-значими успехи със Западната църква като цяло. Би следвало да отбележим, че това е един от малкото моменти при които православните християни могат да се радват на значителни и дори безпрецедентни отстъпки от страна на католическите църковни среди.

Но да се свърнем на събитията. В началото на септември латинските дипломати достигат столицата на Византия. При срещите си с императора и патриарха, те отново настояват, че преговорите трябва да продължат с Базелския събор²². Основа на дискусиите става декрета *Sicut pia mater*. Император Йоан VIII Палеолог и патриарх Йосиф II остават неприятно изненадани от две обстоятелства в неговия текст. На първо място, че в документа православните са приравнени с еретиците-хусити. На второ място, че не се предвиждат никакви средства за обезпечаването на обратния път на православните делегати на събора. Това от своя страна поражда подозрения, че изходът на преговорите по време на самия събор може да бъде предрешен. В допълнение на това според гърците дистанцията на Базел от морските комуникации е основна пречка за провеждането на заседанията в този град. Компромис е постигнат с решението преамбюлт на *Sicut pia mater* да бъде редактиран и изпратен на събора за ратифициране. На 25 ноември легатите подписват документ, с който се гарантира финансиране за завръщането на гърците. Специално се подчертава, че това решение ще бъде в сила независимо от развитието на събитията на самия събор. Вероятно опасенията на императора и патриарха остават дори и в този случай. На 26 ноември те отправят ново послание до Базелския форум. В него патриарх Йосиф II изразява желание на предстоящия събор да присъства и папа Евгений IV, докато императорът акцентира върху избора на град, в който ще се проведе форумът. В случая е ясно, че Йоан VIII Палеолог се интересува предимно от политическата страна на преговорите, а патриархът от съдържателната страна на бъдещата уния. На този етап консенсус е постигнат само по един въпрос – датата на събора е насрочена за май следващата година. Тези решения трябва да бъдат сведени до знанието на отците в Базел от Хайнрих Менгер, който напуска Константинопол в началото на декември 1435 г.²³

На този фон прави впечатление системният стремеж на апостолическия легат Кристофор Гаратон да задържи ромеите в сферата на папската политика. В основата на неговата стратегия е предоставянето на гаранции, че папа Евгений IV ще присъства на сключването на унията. При завръщането си в Рим този неуморен дипломат е придружен от византийските пратеници Йоан, Георги и Мануил Дисипат²⁴.

Присъствието на латинските духовници в Константинопол през 1435 г. в контекста на очертаните униатски преговори вероятно има отношение към един важен момент от подготовката на православната страна. Известно е, че през същата година във византийската столица е проведен поместен събор на източните църкви. Неговата основна цел е определянето на позициите на ортодоксалния свят към бъдещата уния. На събора присъстват и редица митрополити от българските земи – архиепите на Търново, Мелник, Дръстър (дн. Силистра), Анхиало (дн. Поморие) и София²⁵. Можем да предположим, че на форума са присъствали и западните духовници, които са представили пред присъстващите вижданията на католическата църква за бъдещото единство на християнския свят.

Важно събитие, което оказва цялостно влияние върху хода на униатските преговори, става окончателният разрыв между папа Евгений IV и Базелския събор през май 1436 г. Конкретната причина са противоречията по съдбата на годишните вноски в полза на римската курия (анати) – едно от най-сериозните пера в папските финанси. Този етап се свързва с постепенното установяване на надмощие от страна на Папството над Базелските отци. Факт, който до голяма степен предопределя избора на византийската страна за институцията, с която ще бъде сключена унията²⁶.

Интензивността на преговорите при променящия се баланс на силите в Западната църква отново се концентрира върху определянето на град, в който да бъде проведен съборът. На този етап от страна на събора в Базел все по-настойчиво се предлага форумът да се състои в Авиньон или във владенията на савойския граф²⁷. Византийските представители в Базел енергично протестират против подобно виждане (ноември 1436 г.). Те дори посещават папа Евгений IV, който на свой ред настоява за някой град на Апенините и по-конкретно Флоренция. Тази идея е подкрепена от ромейските дипломати. От своя страна френският крал Шарл VII издига три възможности за провеждането на събора: Виен, Авиньон и Лион²⁸. Под влияние на германските прелати неговото предложение е отхвърлено. Император Сигизмунд лобира за самия Базел и дори уверява, че ще склони гърците да приемат тази идея. Ето защо на следващия кръг на обсъждане (22 ноември 1436 г.) остават три основни кандидатури:

Базел, Авињон и Флоренция. Окончателното гласуване (5 декември) решава въпросът да бъде отложен до идването на гърците, но съборът да бъде осъществен „ad partes Italie”²⁹. В това предписание също трябва да видим отзвук от поемането на стратегическата инициатива в униатските преговори от страна на Папството.

Междувременно във византийската столица остава само един посланик на Базелския събор – Йоан (Стойкович) от Рагуза. Той полага най-системни усилия за постигането на църковно единство и неизменно настоява патриарх Йосиф II лично да присъства на подписването на унията. Той със собствени средства финансира контактите на Константинопол с източните патриарси и дори византийски мисии на запад³⁰. По същото време византийската дипломация установява контакти с Иверия (Грузия) и Трапезунд. Послания са отправени и към митрополита на Влахомолдова и източните патриарси (есента на 1436 г.). Последните определят свои пълномощни лица, които да ги представят пред униатския събор. Това са Антоний, митрополит на Ираклия и Св. Марк, митрополит на Ефес за Александрийската патриаршия; монахът Йоасаф от Ефес и императорският секретар Григорий за Антиохийската патриаршия; Дионисий, митрополит Сардски, и Исидор, митрополит на Киев, и още един монах за Йерусалимската патриаршия³¹. Сръбският деспот Георги Бранкович заема неутрална позиция, поради опасенията от османска агресия към неговите земи. За предстоящото обединение на църквите е търсена подкрепата и на монашеската общност от Света гора, както и на коптската църква³².

Картината на подготовката за униатския събор във Византия се усложнява от неясната позиция на император Йоан VIII Палеолог. Изворите оставят впечатлението, че и през есента на 1437 г. той продължава да се колебае в избора на авторитетна инстанция, с която да продължи преговорите. Така например непосредствено преди тръгването на запад той адресира послание до Базелския събор, в което също се чете липса на яснота по виждането с кого Византия ще подпише унията³³.

Немаловажен се оказва и проблемът за транспортирането на източните делегати по море. В това отношение Папството разчита на Венеция, а Базелският събор на Генуа. По този повод през май

1437 г. Йоан Дисипат и Мануил Волутис се срещат с папа Евгений IV в Болоня (папския двор е преместен там в предходната година). Главата на римската църква гарантира, че ще ангажира венециански галери³⁴. Наистина последните акостираат в цариградското пристанище на 4 септември 1437 г. На следващия ден споменатите по-горе двама византийски дипломати са приети от василевса, а три дни по-късно се срещат и с патриарх Йосиф II. Става ясно, че техните гледища по бъдещите отношенията със Западната църква също се различават. Мануил Вулутис агитира императора да продължи преговорите с Базелския събор, което засилва колебанията на Йоан VIII Палеолог и той явно отлага решаването на въпроса. На 24 септември 1437 г. в константинополското пристанище пристигат още венециански кораби. Генуезките съдове, изпратени от Базелския събор, са приети едва на 3 октомври 1437 г.³⁵

На последвалите срещи с императора пратениците на Базелския форум предлагат на гърците да изберат град, в който да се проведе униатският събор. С основание Йоан от Рагуза се опасява, че ще избухнат противоречията между събора и папата, което ще разочарова гърците и увеличи резервите им към унията. В търсенето на компромис император Йоан VIII Палеолог предлага в пътуването до Венеция да бъдат ползвани и двете флоти. Легатите на Базелския форум възразяват. Те дори повдигат въпроса за възстановяване на средствата (8000 дуката), които Йоан от Рагуза ползва за финансиране на византийските делегации. От тяхна страна прозвучават и оплаквания от нападения на венециански кораби по време на пътуването им³⁶. В крайна сметка легатите на Базел не желаят обсъждане на маршрута, а безапелационно приемане на техните условия. Тази праволинейна позиция обрича мисията им на провал. Значителна роля за бъдещото провеждане на събора изиграва и обстоятелството, че от страна на папата са изпратени финансови средства за разходите по пътуването на православните делегати. Нещо, което не е извършено от Базелския събор.

На 24 ноември (неделя) 1437 г. патриарх Йосиф II и придружаващите го духовници се качват на венецианските галери. На 27 ноември (сряда) 1437 г. Йоан VIII Палеолог и неговата свита също напускат Константинопол³⁷. Цялата византийска делегация се състои

от около 600 души (духовници, аристократи и учени) и това я превръща в най-мощното ромейско дипломатическо присъствие на запад през цялата византийска история. На 8 февруари 1438 г. внушителната православна делегация е посрещната бляскаво в града на св. Марко. Активността на папската политика спрямо гърците проличава и на този етап. От името на светия отец са връчени определени суми на императора (600 флорина) и патриарха (400 флорина). На 12 февруари в града на лагуната пристига и маркиз Николо III д'Есте (1393–1441), който предлага на ромеите гостоприемството на подвластната му Ферара. На 14 февруари императорът и патриархът се срещат с папската делегация, която ги приветства с надеждата за осъществяване на уния със събора, който под ръководството на Евгений IV вече заседава във Ферара³⁸.

Въпреки тези знаци на доброжелателство от страна на Папството, колебанията на ромеите с кого да продължат преговорите остават. Патриарх Йосиф II предприема задкулисни преговори с венецианския сенат, за да разбере съотношението на силите между Базелския събор и папата. Вероятно точно по този въпрос в Константинопол не е достигала необходима информация и това е причината за колебанията на ромеите при избора на страна за сключването на унията. Дожът се изказва в полза на Евгений IV, който с изключение на миланския херцог и краля на Арагон, е подкрепен от останалите европейски владетели³⁹. В светлината на тези сведения гърците решават окончателно да продължат преговорите с римската църква. На 17 февруари патриарх Йосиф II информира пътуващите към Базел пратеници на кастилския монарх за намерението на византийците да продължат към Ферара. Окончателното решение на императора става известно на следващия ден⁴⁰. Този политически по същество ход е съобщен на прелатите в Базел с учтиво писмо от името на василевса (25 февруари 1438 г.). В него невъзможността да се посети форумът се оправдава единствено с физическите трудности по пътуването. Едновременно с това се отправя молба да бъдат изпратени делегати за сключването на уния във Ферара. Прави впечатление стремежът на ромеите да не говорят за открит разрыв с Базелския събор, какъвто все пак е налице. Насочването към Папството не е безапелационно. По същото време Йоан VIII Палеолог прави

сериозен опит да привлече за участие в предстоящия събор миланския херцог Филипо Висконти (1412–1447). Той е сред най-последователните противници на папата и следователно е налице стремеж да се търси неговата подкрепа за прокарването на православно гледище по църковното единство⁴¹. За съжаление на византийската дипломация този проект не се осъществява.

Изборът за продължаване на преговорите с римската църква се дължи и на убеждението, че папата има вековен авторитет в християнския свят. За византийците присъствието на Евгений IV при подписването на унията е задължително условие за нейната легитимност. Положение, което Базел не може да предложи. Освен това част от прелатите в швейцарския град имат презрително отношение към православието. Именно те настояват въпросът за унията да се разглежда на едно ниво с този за хуситството. Това е недопустимо приравняване на православието с еретическо учение, каквото е за латинските отци чешкото движение. Освен това опасенията на Йоан VIII, че дискусиите с отците в Базел ще са дълги и безплодни, вероятно са основателни. Не бива да се подценява също така и обстоятелството, че Базел и Авиньон са твърде далеч от Константинопол и трудно ще окажат ефикасна помощ на притисната от османските завоевания византийска столица. Вероятно императорът и патриархът Йосиф II си дават сметка, че съборното движение на запад няма да има продължителен живот. И не на последно място финансовата подкрепа, която гърците получават от папата, до голяма степен предрешава избора⁴².

БЕЛЕЖКИ

¹ За униатските преговори в епохата на тези събори вж.: **Попова, Ив.** По пътя към уния: византийските пратеници на Констанския събор (1414–1418). – Историческо бъдеще, 1999, № 1-2, 64–70; **Попова, Ив.** Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц (1414–1418) – за или срещу уния между източната и западната Църква. Българска историческа библиотека, 2000, № 1, 39–40; **Попова, Ив.** Византия – Италия. Аспекти на културните взаимодействия през XIV–XV век. Велико Търново, 2004; **Попова, Ив.** Византийската дипломация и Западът (1391–1425). (Просопографско изследване). В. Търново, 2005.

² The Cambridge Medieval History. Vol. 8. Cambridge University Press, 1964, pp. 1–44; **A. S. Piccolominus (Pius II, papa)**. De gestis Concilii Basiliensis commentariorum libri II. Ed. and transl. by D. Hay and W. K. Smith. New York, 1992. Днес Католическата църква признава за канонични само първите 25 сесии от Базелския събор 1431–1437 г. Последвалите заседания в Базел и Лозана са считани за схизматични. По традиция съборът на папа Евгений IV във Ферара и Флоренция се брои за отделен, но в някои изследвания се води и като единен XVII Вселенски събор – Базелско-Фераро-Флорентинско-Римски събор. – Православная Энциклопедия. Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, Электронная версия.

³ **Heymann, F. G.** The Crusades Against the Hussites, in A History of the Crusades, vol. 3 The Fourteenth and Fifteenth Centuries, (ed.), H. W. Hazard, general editor, K. M. Setton. University of Wisconsin Press, 1975, p. 602.

⁴ **Stieber, J. W.** Pope Eugenius IV the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire. The Conflict over Supreme Authority and Power in the Church. E. J. Brill, Leiden, 1978, pp. 10–18.

⁵ The Papacy and the Levant (1204–1571). 2. The Fifteenth Century, ed., **K. M. Setton**. Philadelphia, 1978, p. 50.

⁶ **Грабарь, В. Э.** Вселенские соборы XII–XV веков как органы международного общения. – Вопросы истории, 1945, № 3–4, 86–98; **Грабарь, В. Э.** Вселенские соборы западно-христианской церкви и светские конгрессы XV в. – Средние века, 1946, № 2, 253–277; **Hughes, P.** A History of the Church: Aquinas to Luther. Vol. 1. ed. 1947, 3. ed. London, 1993, pp. 306–41; **Gill, J.** Constance et Bâle-Florence. Paris, 1965.

⁷ **Stieber, J. W.** Pope Eugenius IV the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire. The Conflict over supreme authority and power in the Church. E. J. Brill, Leiden, 1978, 19–25.

⁸ **Stieber, J. W.** Pope Eugenius IV, pp. 56–57; **Gill, J.** The Council of Florence. Cambridge, 1958, p. 317; **Гюзелев, В.** Папството и българите през Средновековието. Пловдив, 2009, с. 90.

⁹ **Stieber, J. W.** Pope Eugenius IV..., pp. 58–63.

¹⁰ Началото на тази тенденция е поставено през XIV в. – **Nicol, D. M.** Byzantine Requests for an Oecumenical Council in the Fourteenth Century. – Annuario Historiae Conciliorum, vol. I, Amsterdam, (1969), pp. 69–95 [= Nicol, D. M. Byzantium: its Ecclesiastical History and Relations with the Western World. Collected Studies, London, 1972, № VIII].

¹¹ **Meuthen, E.** Eugen IV, Ferrara-Florenz und der lateinische Westen. – Annuario Historiae Conciliorum, 1990, Bd. 22, S. 219–33.

¹² **Gill, J.** *The Council*, p. 51.

¹³ **Пашкин, Н. Г.** Предыстория Ферраро-Флорентийского собора: конфликт между светской и церковной властями. – Известия Уральского государственного университета, 2008, Т. 59, с. 23.

¹⁴ **Пашкин, Н. Г.** Византия и соборное движение в Европе в первой половине XV в.. – Античная древность и средние века. Т. 28. 1997, с. 110–115; **Пашкин, Н. Г.** Византийская внешняя политика 1-й половины XV в.: между папством и конциляризмом. Античная древность и средние века, 2001, Т. 32, 328–34; **Пашкин, Н. Г.** Византия в европейской политике первой половины XV в. (1402–1438). Екатеринбург, 2007, 145–48.

¹⁵ **Pesce, L.** Cristoforo Garatone trevigiano, nunzio di Eugenio IV. – Rivista di storia della Chiesa in Italia, 1974, 28, pp. 23–93.

¹⁶ **Мейендорф, И. Ф.** Флорентийский собор: причины исторической неудачи. – Византийский временник, 1991, Т. 52, с. 93; **Пашкин, Н. Г.** Предыстория Ферраро-Флорентийского собора: конфликт между светской и церковной властями. – Известия Уральского государственного университета, 2008, Т. 59. с. 24; **Занемонец, А. В.** К дискурсу Ферраро-Флорентийского собора: собор или религиозный диспут? – В: Византия и Запад. (950-летие схизмы Христианской Церкви. 800-летие захвата Константинополя крестоносцами). Тезисы докладов XVII Всероссийской научной сессии византинистов, Москва, 26-27 мая 2004 года. Москва, 2004, с. 72–76.

¹⁷ **Карпов, С. П.** Трапезундская империя и Западноевропейские государства в XIII–XV вв. Москва, 1981, с. 136–137.

¹⁸ The History of the Council of Florence. Translated from the Russian by Basil Popoff. London, 1898, p. 21, n. 3; Les “Mémoires” du Grand Eclésiarque de l’Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439). éd. par **V. Laurent**. Paris, 1971, pp. 126–128; **Ziegler, A.** Isidore de Kiev, apôtre de l’Union Florentine. – Irenikon, 1936, vol. 13, pp. 393-410; **Laurent, V.** Le dernier gouverneur byzantine de Constantinople: Démétrius Paléologue Métochite. – Revue des études byzantines, 1957, 15, pp. 197–206; **Gill, J.** Personalities of the Council of Florence. Oxford, 1964, pp. 65–78.

¹⁹ Тези благоприятни новини са донесени в Константинопол през октомври 1435 г., когато пратеничеството се завръща. – Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes, Pars I. Epistolae pontificiae de rebus ante Concilium Florentinum gestis (1418–1438). ed., G. Hofmann, Romae, 1940, N. 47, p. 39; Les “Mémoires” du Grand Eclésiarque..., pp. 130–134; **Gill, J.** The Council, pp. 57–58.

²⁰ Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes..., I, № 32.

²¹ **Gill, J.** The Council..., pp. 57–60.

²² The History of the Council of Florence..., p. 23; **Gill, J.** The Council..., pp. 61–63.

²³ **Gill, J.** *The Council...*, pp. 65–66; **Ломизе, Е. М.** Константинопольская патриархия и церковная политика императоров с конца XIV в. до Ферраро-Флорентийского собора (1438–1439). – *Византийский временник*, 1994, Т. 55(80), с. 109.

²⁴ **Pesce, L.** Cristoforo Garatone trevigiano, nunzio di Eugenio IV. – *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, 1974, vol. 28, p. 47; **Gill, J.** *The Council...*, p. 57; **Ђурић, Ив.** Сумрак Византије (Време Јована VIII Палеолога) 1392–1448. Београд, 1984, с. 310–316.

²⁵ **Гюзелев, В.** Папството и българите през Средновековието, с. 88.

²⁶ **Stieber, J.W.** Pope Eugenius IV..., pp. 26–34.

²⁷ **Gill, J.** *The Council...*, pp. 74–78.

²⁸ **Stieber, J.W.** Pope Eugenius IV..., pp. 322–330.

²⁹ *Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes...*, I. № 66–86, 64–88; **Gill, J.** *The Council...*, p. 70; *Firenze e il Concilio di 1439*. ed. **V. Paolo**, Firenze: Leo S. Olschki Editore, 1994.

³⁰ Важни сведения в тази насока се съдържат в писмото на Йоан от Рагуза до кардинал Чезарини от 9 февруари 1437 г. – **Гюзелев, В.** Папството и българите през Средновековието, № LIV, 422–426.

³¹ **Карпов, С. П.** Трапезундская империя..., с. 137; *The History of the Council of Florence*, p. 26.

³² Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque..., p. 126; **Nasturel, P. S.** Quelques observations sur l’union de Florence et Moldavie. – *Südost-Forschungen*, 1959, vol. 18, pp. 61–66; **Ферјанчић, Б.** Деспоти у Византији и јужнословенским земљама. Београд, 1960, 188–189; **Hofmann, G.** Athos e Roma. – *Orientalia Christiana Periodica*, V/2, 1925, p. 165; **Hofmann, G.** Kopten und Aethioper auf dem Konzil von Florenz. – *Orientalia Christiana Periodica*, 1942, vol. 8 pp. 5–29.

³³ **Cecconi, E.** Studi storici sul Concilio di Firenze con documenti inediti o nuovamente dati alla luce sui manoscritti di Firenze e di Roma. Firenze, 1869. vol. 1, pp. CCCXLV–CCCCXLVI.

³⁴ В това отношение той може да разчита на своя племенник Антонио Кондулмаро, генерален капитан на Венеция. На последния е заповядано (6 юли 1437 г.) да откара гръцките пратеници в Константинопол. – **Gill, J.** *The Council...*, p. 78.

³⁵ Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque..., pp. 174–178; **Gill, J.** *The Council...*, p. 80; *The Papacy and the Levant (1204–1571)*. 2. *The Fifteenth Century*, ed., **K. M. Setton**. Philadelphia, 1978, p. 56, n. 50.

³⁶ **Gill, J.** *The Council...*, p. 82.

³⁷ Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque..., p. 59; *The History of the Council of Florence*, pp. 33–35; **Gill, J.** *The Council...*, p. 89, n. 2. По повод

заминаването на василевса интерес представлява съобщението на испанския пътешиец Педро Тафур. Той твърди, че Йоан VIII иска да пътува самостоятелно, но венецианците буквално го отвличат. – **Vasiliev, A. A.** *Pero Tafur, a Spanish Traveler of the Fifteenth Century and his Visit to Constantinople, Trebizond and Italy.* – *Byzantion*, 1932, vol. 7, pp. 83–84.

³⁸ **Pseudo-Phrantzes** sive Macarios Melissenos, *Chronicon*, 1258–1481. – in: Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401–1477.* ed. V. Grecu, București, 1966, pp. 322–330; **Décarreaux, J.** *L'arrivée des grecs en Italie pour le concile de l'union d'après les Mémoires de Syropoulos.* – *Revue des études italiennes*, 1960, vol. 7. pp. 27–58; **Gill, J.** *The Council...*, 101–102.

³⁹ *Acta Camerae Apostolicae et civitatum Venetiarum, Ferrariae, Florentiae, Ianuae de concilio Florentino.* ed. **G. Hofmann.** Romae, 1950, pp. 26–27.

⁴⁰ **Laurent, V.** *Les ambassadeurs du roi de Castille au Council de Bâle et le patriarche Joseph II (février 1438).* – *Revue des études byzantines*, 1960, vol. 18, pp. 136–144.

⁴¹ **Ullmann, W.** *A Greek Démarche on the Eve of the Council of Florence.* – *Journal of Ecclesiastical History*, 1975, vol. 26. pp. 337–352.

⁴² **Geanakoplos, D. J.** *The Council of Florence (1438–39) and the Problem of Union Between the Byzantine and Latin Churches.* – *Church History*, 1955, vol. 24 [=D. J. Geanakoplos. *Constantinople and the West. Essay on the Late Byzantine (Palaeologian) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches.* The University of Wisconsin Press, 1989, XI, pp. 233–234]; **Geanakoplos, D. J.** *An Orthodox View of the Councils of Basel (1431–49) and Florence (1438–39) as Paradigm for the Study of Modern Ecumenical Councils.* – *Greek Orthodox Theological Review*, 1985, vol. 30 [=D. J. Geanakoplos. *Constantinople and the West. Essay on the Late Byzantine (Palaeologian) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches.* The University of Wisconsin Press, 1989, XI, p. 268].

ЛИТЕРАТУРА

Грабарь, В. Э. *Вселенские соборы XII–XV веков как органы международного общения.* – *Вопросы истории*, 1945, № 3–4.

Грабарь, В. Э. *Вселенские соборы западно-христианской церкви и светские конгрессы XV в.* – *Средние века*, 1946, № 2.

Гюзелев, В. *Папството и българите през Средновековието.* Пловдив, 2009.

Занемонец, А. В. *К дискурсу Ферраро-Флорентийского собора: собор или религиозный диспут?* – В: *Византия и Запад. (950-летие схизмы*

Христианской Церкви. 800-летие захвата Константинополя крестоносцами). Тезисы докладов XVII Всероссийской научной сессии византинистов, Москва, 26-27 мая 2004 года. Москва, 2004.

Карпов, С. П. Трапезундская империя и Западноевропейские государства в XIII–XV вв. Москва, 1981.

Ломизе, Е. М. Константинопольская патриархия и церковная политика императоров с конца XIV в. до Ферраро-Флорентийского собора (1438–1439). – Византийский временник, 1994, Т. 55(80)

Мейендорф, И. Ф. Флорентийский собор: причины исторической неудачи. – Византийский временник, Т. 52, 1991.

Пашкин, Н. Г. Византия и соборное движение в Европе в первой половине XV в.. – Античная древность и средние века, Т. 28, 1997.

Пашкин, Н. Г. Византийская внешняя политика 1-й половины XV в.: между папством и конциляризмом. – Античная древность и средние века, 2001, Т. 32.

Пашкин, Н. Г. Византия в европейской политике первой половины XV в. (1402–1438). Екатеринбург, 2007.

Пашкин, Н. Г. Предыстория Ферраро-Флорентийского собора: конфликт между светской и церковной властями. – Известия Уральского государственного университета, 2008, Т. 59.

Попова, Ив. По пътя към уния: византийските пратеници на Константианския събор (1414–1418). – Историческо бъдеще, 1999, № 1–2

Попова, Ив. Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц (1414–1418) – за или срещу уния между източната и западната Църква. – Българска историческа библиотека, 2000, № 1

Попова, Ив. Византия – Италия. Аспекти на културните взаимодействия през XIV–XV век. Велико Търново, 2004.

Попова, Ив. Византийската дипломатия и Западът (1391–1425). (Просопографско изследване). В. Търново, 2005.

Православная Энциклопедия. Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Электронная версия.

Ферјанчић, Б. Деспоти у Византији и јужнословенским земљама. Београд, 1960

Ђурић, Ив. Сумрак Византије (Време Јована VIII Палеолога) 1392–1448. Београд, 1984.

Acta Camerae Apostolicae et civitatum Venetiarum, Ferrariae, Florentiae, Ianuae de concilio Florentino. ed. **G. Hofmann**. Romae, 1950.

A. S. Piccolominus (Pius II, papa). De gestis Concilii Basiliensis commentariorum libri II. Ed. and transl. by D. Hay and W. K. Smith. New York, 1992

Cecconi, E. Studi storici sul Concilio di Firenze con documenti inediti o nuovamente dati alla luce sui manoscritti di Firenze e di Roma. Firenze, 1869. vol. 1.

Décarreaux, J. L'arrivée des grecs en Italie pour le concile de l'union d'après les Mémoires de Syropoulos. – Revue des études italiennes, 1960, vol. 7.

Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes, Pars I. Epistolae pontificiae de rebus ante Concilium Florentinum gestis (1418–1438). ed., **G. Hofmann**, Romae, 1940.

Firenze e il Concilio di 1439. ed. **V. Paolo**, Firenze: Leo S. Olschki Editore, 1994.

Geanakoplos, D. J. The Council of Florence (1438–39) and the Problem of Union Between the Byzantine and Latin Churches. – Church History, 1955, vol. 24 [=D. J. Geanakoplos. Constantinople and the West. Essay on the Late Byzantine (Palaeologian) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches. The University of Wisconsin Press, 1989, XI].

Geanakoplos, D. J. An Orthodox View of the Councils of Basel (1431–49) and Florence (1438–39) as Paradigm for the Study of Modern Ecumenical Councils. – Greek Orthodox Theological Review, 1985, vol. 30 [=D. J. Geanakoplos. Constantinople and the West. Essay on the Late Byzantine (Palaeologian) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches. The University of Wisconsin Press, 1989, XI].

Georgios Sphrantzes, Memorii 1401–1477. ed. V. Grecu, București, 1966.

Gill, J. The Council of Florence. Cambridge, 1958.

Gill, J. Personalities of the Council of Florence. Oxford, 1964.

Gill, J. Constance et Bâle-Florence. Paris, 1965.

Heymann, F. G. The Crusades Against the Hussites, in A History of the Crusades, vol. 3 The Fourteenth and Fifteenth Centuries, (ed.), H. W. Hazard, general editor, K. M. Setton. University of Wisconsin Press, 1975

Hofmann, G. Athos e Roma. – Orientalia Christiana Periodica, V/2, 1925

Hofmann, G. Kopten und Aethioper auf dem Konzil von Florenz. – Orientalia Christiana Periodica, 1942, vol. 8

Hughes, P. A History of the Church: Aquinas to Luther. Vol. 1. ed. 1947, 3. ed. London, 1993

Laurent, V. Le dernier gouverneur byzantine de Constantinople: Démétrius Paléologue Métochite. – Revue des études byzantines, 1957, vol. 15.

Laurent, V. Les ambassadeurs du roi de Castille au Concile de Bâle et le patriarche Joseph II (février 1438). – Revue des études byzantines, 1960, vol. 18.

Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque de l’Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438–1439). éd. par **V. Laurent**. Paris, 1971.

Meuthen, E. Eugen IV, Ferrara-Florenz und der lateinische Westen. – *Annuario Historiae Conciliorum*, 1990, Bd. 22.

Nasturel, P. S. Quelques observations sur l’union de Florence et Moldavie. – *Südost-Forschungen*, 1959, vol. 18.

Nicol, D. M. Byzantine Requests for an Oecumenical Council in the Fourteenth Century. – *Annuario Historiae Conciliorum*, vol. I, Amsterdam, (1969). [= Nicol, D. M. *Byzantium: its Ecclesiastical History and Relations with the Western World*. Collected Stuies, London, 1972, № VIII].

Pesce, L. Cristoforo Garatone trevigiano, nunzio di Eugenio IV. – *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, 1974, 28.

Stieber, J. W. Pope Eugenius IV the Council of Basel and the Secular and Ecclesiastical Authorities in the Empire. The Conflict over supreme authority and power in the Church. E. J. Brill, Leiden, 1978.

The History of the Council of Florence. Translated from the Russian by Basil Popoff. London, 1898.

The Papacy and the Levant (1204–1571). 2. The Fifteenth Century, ed., **K. M. Setton**. Philadelphia, 1978.

Vasiliev, A. A. Pero Tafur, a Spanish Traveler of the Fifteenth Century and his Visit to Constantinople, Trebizond and Italy. – *Byzantion*, 1932, vol. 7.

Ullmann, W. A Greek Démarche on the Eve of the Council of Florence. – *Journal of Ecclesiastical History*, 1975, vol. 26.

Ziegler, A. Isidore de Kiev, apôtre de l’Union Florentine. – *Irenikon*, 1936, vol. 13.